

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันนี้ การแพทย์และการสาธารณสุข ในประเทศไทยได้เจริญก้าวหน้า ขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการแพทย์ และการสาธารณสุขที่สามารถเข้าถึงทุกพื้นที่ ทุกตำบล และทุกหมู่บ้านและนอกจากนี้ในโรงพยาบาลของรัฐและเอกชน มีอัตรากำลังของแพทย์ และพยาบาลที่เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา ทำให้การแพทย์ และการสาธารณสุขมูลฐาน ในปัจจุบันมีอยู่ทุกตำบลหรือทุกหมู่บ้าน ทำให้ประชาชนในประเทศไทย ได้รับการรักษาที่ดีขึ้น มีชีวิตที่ยืนยาว และความเป็นอยู่ที่ดีแต่การที่ประเทศไทยมีระบบบริการสุขภาพที่ดีก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นเหมือนกัน เช่นเวลาที่ไม่สบาย ก็จะไปรับการรักษาโรคที่โรงพยาบาล เพื่อขอรับยามารับประทาน แต่ปัญหาที่สำคัญ ที่เกี่ยวกับการได้รับยามารับประทานแบบไม่ถูกวิธีมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการรับประทานยาจำพวก ยาต้านจุลชีพหรือยาปฏิชีวนะ (Antibiotic) ปัญหาของยาปฏิชีวนะส่วนใหญ่ มาจากการละเลย เพิกเฉย และไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ และเภสัชกร การรับประทานยาปฏิชีวนะที่ถูกวิธี คือต้องรับประทานยาปฏิชีวนะแบบครบเทอม และมีการรับประทานยาปฏิชีวนะให้ถูกขนาด ส่วนการรับประทานยาปฏิชีวนะที่ผิดวิธี ยกตัวอย่างเช่นการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม เป็นต้น การรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการดื้อยา (การดื้อยา หมายถึงการใช้ยาปฏิชีวนะ ที่ไม่ตรงกับชนิดของเชื้อโรค หรือใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่ถูกขนาด หรือใช้ยาปฏิชีวนะในระยะเวลาที่ไม่เพียงพอ ต่อการทำลายเชื้อโรค เชื้อโรคที่ถูกทำลายไม่หมดจะพัฒนาตัวเองจนสามารถต่อต้านยาปฏิชีวนะตัวเก่าได้)

สาเหตุที่สำคัญ ที่เราต้องรับประทานยาปฏิชีวนะให้ครบเทอมก็คือ เพื่อป้องกันการดื้อยาของเชื้อโรคเช่นเชื้อแบคทีเรีย การดื้อยาของเชื้อแบคทีเรียส่วนใหญ่เกิดจากการที่ประชาชนเคยรับประทานยาปฏิชีวนะมาแล้วในครั้งก่อน แล้วใช้ได้ผลในการรักษาโรคในครั้งแรก (เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย) และมีการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอมร่วมด้วย ต่อมาเมื่อกลับมารับประทานยาปฏิชีวนะตัวเดิมอีก เชื้อโรคเช่น แบคทีเรียจะพัฒนาต่อต้านยาปฏิชีวนะตัวเดิม ทำให้เกิดการดื้อต่อยาปฏิชีวนะขึ้น และที่สำคัญเชื้อโรค เช่นเชื้อแบคทีเรียมีความสามารถในการต่อต้านยาปฏิชีวนะได้หลายๆวิธีด้วยกันคือสร้างสารไปทำลายยาปฏิชีวนะก่อนที่ยาปฏิชีวนะจะมาทำลาย

ตัวเชื้อโรค หรือเชื้อโรคมักมีการป้องกันตัวเอง โดยไม่ให้เข้าสู่ตัวเชื้อแบคทีเรียได้อย่างรวดเร็ว และมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอวัยวะของเชื้อแบคทีเรียในส่วนที่ยาปฏิชีวนะจะมามากที่สุดทำให้ไม่เกิดผลในการรักษาโรค ดังนั้นประชาชนจึงไม่ควรรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม และสาเหตุสำคัญของการดื้อยา ก็ไม่ได้เกิดจากการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอมแค่เพียงครั้งเดียว อาจจะเป็นหลายเดือน หลายปี หรือหลายสิบปีก็ได้ แต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเกิดการดื้อยาขึ้นมาเมื่อไหร่ ดังนั้นประชาชนจึงไม่ควรยี่ห้อความร่วมมือเท่าที่ควรในการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบครบเทอมและการเป็นโรคเรื้อรังที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียก็มีสาเหตุมาจากการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอมเช่นกัน ทำให้เชื้อโรค เช่นแบคทีเรียที่ควรจะถูกทำลายจนหมด ก็ไม่หมด หลงเหลืออยู่ในบริเวณที่อักเสบ หรือเป็นแผล และรอวันที่จะกลับมาเป็นโรคอีกเมื่อร่างกายอ่อนแอลง ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่เราต้องรับประทานยาปฏิชีวนะให้ครบเทอม และใช้ยาปฏิชีวนะให้ถูกต้อง เช่นต้องมีการกำหนดจำนวนวันที่ต้องใช้ยาปฏิชีวนะ เพราะในโรคเดียวกัน อาจเกิดจากเชื้อโรคคนละชนิด จึงทำให้เชื้อโรค มีการเจริญเติบโตที่ไม่เหมือนกันและนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับยาปฏิชีวนะที่จะใช้รักษาโรคด้วยว่ามีคุณสมบัติเป็นอย่างไร ดังนั้นหลักเกณฑ์ที่ต้องใช้ในการใช้ยาปฏิชีวนะคือ เมื่อรับประทานยาปฏิชีวนะไปจนกระทั่งอาการที่บ่งบอกถึงการติดเชื้อ (เช่น น้ำมูกเขียวข้น เจ็บคอ) หายดีแล้ว ต้องมีการรับประทานยาปฏิชีวนะให้หมดของ และในกรณีรับประทานยาปฏิชีวนะไปแล้วประมาณ 2-3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้นก็ไม่จำเป็นที่จะต้องรับประทานยาปฏิชีวนะตัวเดิมต่อไปอีกเพราะแสดงว่าเชื้อโรคคือต่อยาปฏิชีวนะที่ใช้อยู่ให้เปลี่ยนมาใช้กลุ่มยาปฏิชีวนะกลุ่มใหม่แทน

ในปัจจุบันการดื้อยาของเชื้อโรคต่อยาปฏิชีวนะ มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น โดยสาเหตุสำคัญส่วนใหญ่เกิดจากเชื้อโรค (เช่นเชื้อแบคทีเรีย) โดยเชื้อแบคทีเรียจะดื้อต่อยาปฏิชีวนะ เนื่องจากประชาชนมีการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่ถูกต้อง หรือใช้ยาปฏิชีวนะเกินความจำเป็น (กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์กระทรวงสาธารณสุข, 2552) เชื้อแบคทีเรียเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโรคติดเชื้อซึ่งโรคที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ในปัจจุบันก็มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ประชาชนมีการใช้ยาปฏิชีวนะในการรักษาโรคติดเชื้อมากยิ่งขึ้นจนทำให้ในปัจจุบันยาปฏิชีวนะไม่สามารถรักษาโรคติดเชื้อได้ผลเท่าที่ควร และบางครั้งไม่สามารถหายยาปฏิชีวนะ ที่เหมาะสมมารักษาโรคได้ ทำให้ มีผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่เพิ่มสูงขึ้น ผลกระทบอีกอย่าง ของการดื้อยาปฏิชีวนะของเชื้อโรค ก็คือระยะเวลาที่ใช้ในการรักษาโรคติดเชื้อ จะยาวนานขึ้น และโรคติดเชื้อที่เคยควบคุมได้จะกลับมาระบาดมากยิ่งขึ้นทำให้กระทรวงสาธารณสุขได้ประสานงานกับ แพทย์ ,พยาบาล เจ้าหน้าที่

ห้องปฏิบัติการ โรงพยาบาล หาแนวทางการใช้ยาปฏิชีวนะรักษาโรคติดเชื้อ ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในการรักษาโรค และควบคุมโรคติดเชื้อไม่ให้ระบาดรุนแรง

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์กระทรวงสาธารณสุข (2552) ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากโรงพยาบาลที่เป็นสมาชิก พบว่ามีเชื้อโรคที่เป็นสาเหตุของโรคติดเชื้อหลายโรคซึ่งมีแนวโน้มการดื้อยาปฏิชีวนะที่เพิ่มมากขึ้น เช่น เชื้อสเตรปโตคอคคัส นิวโมเนีย [Streptococcus Pneumoniae] ที่เป็นสาเหตุของโรคปอดบวม ในเด็กที่อายุต่ำกว่า 5 ปี โดยมีการดื้อต่อยา Penicillin และในการเฝ้าระวังในปี พ.ศ 2550 เชื้อสเตรปโตคอคคัส นิวโมเนีย [Streptococcus Pneumoniae] ดื้อต่อยา Penicillin ถึง 46 % แต่ในปีพ.ศ 2551 มีการดื้อต่อยา Penicillin เพิ่มขึ้นเป็น 68 % สรุปว่าเชื้อโรคมีการดื้อต่อยาปฏิชีวนะเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังมีเชื้ออะซิเนโตแบคเตอร์ [Acinetobacter] ที่เป็นสาเหตุของโรคติดเชื้อ ในโรงพยาบาล ดื้อต่อยาติเมพิเนม [Imipenem] เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยในปีพ.ศ 2550 เชื้ออะซิเนโตแบคเตอร์ [Acinetobacter] ดื้อต่อยาติเมพิเนม [Imipenem] เพียง 2 % แต่ในปีพ.ศ 2551 ดื้อต่อยาติเมพิเนม [Imipenem] เพิ่มขึ้นเป็น 50 % แสดงว่า เชื้อเกิดการดื้อยามากขึ้น

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ประชาชนไทยขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างถูกวิธีทำให้เชื้อโรค เกิดการดื้อต่อยาปฏิชีวนะเพิ่มสูงขึ้น และในเดือนมีนาคม ปีพ.ศ 2551 ที่ผ่านมา สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข(2551) ได้เปิดเผย ผลการศึกษาที่ชี้ว่าคนไทยมีภาวะการดื้อยาสูงขึ้น เนื่องจากคนไทยใช้ยาเกินความจำเป็น มีการใช้ยาปฏิชีวนะในสัดส่วนที่สูงทำให้เกิดภาวะการดื้อยาของเชื้อโรค นอกจากนี้การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างพร่ำเพรื่อ คือใช้รักษาอาการของโรคซึ่งทำให้เกิดผลข้างเคียงที่รุนแรง ยกตัวอย่างเช่น ใช้ยาเพนิซิลินที่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย แต่กลับนำมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บคอ หรือ เป็นคúm หรือ การใช้ยาปฏิชีวนะที่ออกฤทธิ์ทั่วไป สำหรับโรคที่จำเป็นต้องใช้ยาปฏิชีวนะ ที่ออกฤทธิ์จำเพาะที่ จึงทำให้ยาสะสมในร่างกายมากเกินไปทำให้เชื้อโรคดื้อยา

นอกจากนี้ยังพบข้อมูล เกี่ยวกับการดื้อยาปฏิชีวนะของเชื้อโรค ในแต่ละภาคในปีพ.ศ. 2552 ดังนี้ ภาคเหนือ 9.02% ภาคใต้ 36.90% ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 41.00% ภาคตะวันออก 31.66% ภาคกลาง 25.00% กรุงเทพฯ 33.33 % (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุขกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์, 2552) จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจ ในการใช้ยาปฏิชีวนะที่ถูกวิธี ดังนั้นรัฐบาลและกระทรวงสาธารณสุขจึงควรร่วมมือกันแก้ไขปัญหานี้ โดยอาจมีการให้ความรู้ เกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะเบื้องต้น และที่สำคัญคือประชาชนควรใช้ยาที่แพทย์หรือเภสัชกรเป็นผู้ส่งจ่ายเท่านั้น อย่าซื้อยาปฏิชีวนะมาใช้เองโดยเด็ดขาดและผู้ป่วยต้องใช้อย่างที่แพทย์สั่งอย่างเคร่งครัดเช่นให้รับประทานยาปฏิชีวนะเวลาใด เป็นเวลาที่วัน และ แม้ว่าโรคที่เป็นจะ

ทุเลาแล้วก็ต้องใช้ยาให้หมดชุด หากเกิดอาการแพ้ยา หรือมีอาการไม่พึงประสงค์ก็ให้รีบปรึกษาแพทย์

จะเห็นได้ว่า การดื้อยามีปัญหาต่อสุขภาพอย่างมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดที่จะทำการวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมการบริโภคยาปฏิชีวนะ ชนิดเม็ดแบบไม่ครบเทอม โดยการประยุกต์ใช้กระบวนการสืบหาอนาคต เพื่อที่จะแบ่งเบาภาระของประเทศ และของกระทรวงสาธารณสุข ใน การที่ผู้ป่วยจะต้องไปหาแพทย์รักษาโรคที่เกิดจากการดื้อยา โดยผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่าง ในชุมชนแม่ข่ายได้ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ในการแก้ปัญหาการรับประทานยาปฏิชีวนะชนิดเม็ดแบบไม่ครบเทอม สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านนี้ เพราะชาวบ้านในชุมชนมีระบบการสาธารณสุขที่ดี คือมีโรงพยาบาล 1 แห่ง และมีสถานีอนามัยอีก 2 สถานี ทำให้ประชาชนเข้ารับการรักษาพยาบาลได้อย่างทั่วถึง และมีการได้รับยาอย่างเพียงพอแต่ประชาชนก็ยังรับประทานยาแบบไม่ครบเทอมเช่น ึ่งยาปฏิชีวนะหลังจากที่หายจากโรคแล้ว โดยไม่รับประทานยาปฏิชีวนะต่อให้ครบเทอม (สถานีอนามัยบ้านท่อ, 2552 และ โรงพยาบาล สันทราย, 2552)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษา การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การรับประทานยาปฏิชีวนะชนิดเม็ด แบบไม่ครบเทอม โดยการประยุกต์ใช้กระบวนการสืบหาอนาคต (F.S.C : Future Search Conference) ของชุมชนแม่ข่ายได้ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ศึกษาประชาชนโดยเจาะจงพื้นที่ชุมชนแม่ข่ายได้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากร ได้แก่ ประชาชนชายและหญิงในชุมชนแม่ข่ายได้ อ. สันทราย จ. เชียงใหม่ อายุระหว่าง 15 -70 ปี จำนวน 45 คนที่รับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ เกษักร 1 คน พยาบาล 1 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 คน ผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน 5 คนและญาติของผู้ป่วยที่รับประทานยาปฏิชีวนะชนิดเม็ดแบบไม่ครบเทอมจำนวน 1 คนต่อครอบครัว จำนวนประชากรทั้งหมด 98 คน

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2554- 30 พฤษภาคม 2554

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาในเรื่อง ของการรับประทานยาปฏิชีวนะชนิดเม็ดแบบไม่ครบathom ซึ่งใช้รูปแบบของการสนทนากลุ่ม การทำ F.S.C การตอบคำถามของชาวบ้าน การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ รวมทั้ง มีการสัมภาษณ์ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การรับประทานยา ซึ่งยาเม็ดที่ใช้ในการทำวิจัยนี้ เป็นยาเม็ดที่เป็นยาปฏิชีวนะ หรือยาต้านจุลชีพที่พบได้บ่อยเช่น PENICILLIN V 5 แอส, AMOXICILIN 250 MG และ 500 MG, ยาปฏิชีวนะชนิดอื่นๆที่อาจพบได้ จากประชาชนที่ได้รับยาจากสถานอนามัยและ โรงพยาบาลซึ่งได้รับยาปฏิชีวนะจากแพทย์

นิยามศัพท์เฉพาะ

ยาปฏิชีวนะ หมายถึง ยาซึ่งสกัดได้จากราพันธุ์ต่าง ๆ มีผลยับยั้งการเจริญเติบโตของแบคทีเรีย ยาปฏิชีวนะมีหลายกลุ่ม ตัวอย่างเช่น กลุ่มเพนิซิลลิน อีริโทรมัยซิน เตตราซัยคลิน คลอแรมเฟนิคอล และ สเตรปโตมัยซิน นอกจากนี้ยาปฏิชีวนะ ยังรวมถึงยา ที่สังเคราะห์ขึ้นตามกระบวนการทางเคมี เช่นยาประเภทซัลโฟนาไมด์ เป็นต้น

ยาเม็ด หมายถึง เป็นรูปแบบยาชนิดแข็ง (Solid Dosage Forms) ที่นิยมกันมาก เนื่องจากพกพาสะดวกน้ำหนักเบา

ยาเม็ดชนิดแคปซูล หมายถึง เป็นรูปแบบยาชนิดแข็ง (Solid Dosage Forms) อีกชนิดหนึ่ง ตัวแคปซูล มีลักษณะเหมือนเป็นภาชนะ ที่บรรจุยาอยู่ภายใน และเป็นภาชนะที่รับประทานได้ เพราะทำมาจากโปรตีนที่เรียกว่าเจลาติน(Gelatin)

ยาเม็ดแคปซูลแข็ง(Hard Gelatin Capsules) คือยาเม็ดที่มีการผลิตแคปซูลออกมาก่อน มี 2 ส่วน คือตัวแคปซูล และฝาปิด เมื่อบรรจุยาแล้ว ก็จะนำตัวและฝามาเชื่อมต่อกัน แคปซูลประเภทนี้ นิยมใช้ บรรจุยาปฏิชีวนะ (Antibiotics) เช่นยาแอมพิซิลลิน(Ampicillin)

ยาเม็ดแคปซูลอ่อน(Soft Gelatin Capsules) แคปซูลประเภทนี้ จะผลิตเปลือกแคปซูล และบรรจุยาไปพร้อมกันเลย แคปซูลที่ได้มีลักษณะเป็นเฮอรัมาติกซีล(Hermatic Sealed) ซึ่งน้ำและอากาศผ่านไม่ได้ ตัวอย่างแคปซูลประเภทนี้ได้แก่ น้ำมันตับปลา(Fish Liver Oil) ไวตามิน เอ & ดี และยารักษาโรคหัวใจ เป็นต้น

การรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบathom หมายถึง การหยุดยาปฏิชีวนะ ก่อนที่ยาปฏิชีวนะ จะหมดของยา หรือหมดถุงยา ในการรับประทานเพื่อรักษาโรค

F.S.C (Future Search Conference) หมายถึงเป็นกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการโดย
ใช้ผู้ประชุมหลายกลุ่มหลายระดับ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆมาทำงานร่วมกัน และ
กระบวนการที่เป็นอนาคตเป็นจุดประสงค์ในการแก้ไขปัญหากลุ่ม

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม หมายถึง
การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การบริโภคยาปฏิชีวนะของชาวบ้าน แบบไม่ครบเทอม เป็นแบบ
รับประทานยาปฏิชีวนะแบบครบเทอม และชาวบ้านมีความรู้ ในการรับประทานยาอย่างถูกต้องมาก
ขึ้น ซึ่งเกิดจากการประยุกต์ใช้กระบวนการ F.S.C (Future Search Conference)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อแก้ปัญหา ภาวะคือยา จากการรับประทานยาปฏิชีวนะแบบไม่ครบเทอม
2. ชาวบ้านและชุมชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรับประทานยาให้ครบเทอมที่มี
ผลต่อสุขภาพ
3. กระทรวงสาธารณสุขและโรงพยาบาลลดค่าใช้จ่ายในการจ่ายยาปฏิชีวนะที่แพงขึ้น
เนื่องจากฤทธิ์ยาที่สูงขึ้นยามักมีราคาแพง
4. ยาปฏิชีวนะไม่ถูกทิ้งให้สูญเปล่าถ้ารับประทานไม่หมด
5. เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้ต่อไป